

NIZOZEMSKA ISTOČNOINDIJSKA KOMPANJA

Bešlić, Andrea

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:843506>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

NIZOZEMSKA ISTOČNOINDIJSKA
KOMPANIJA

ANDREA BEŠLIĆ

Split, 2020

Odsjek za povijest
Filozofski fakultet u Splitu
Europska i svjetska povijest ranoga novog vijeka

NIZOZEMSKA ISTOČNOINDIJSKA KOMPANIJA

Student:
Andrea Bešlić

Mentor:
dr. sc. Josip Vrandečić

Split, kolovoz 2020.

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. POLITIČKO I EKONOMSKO STANJE NIZOZEMSKO U 16. STOLJEĆU.....	3
2.1. HABSBURŠKA VLAST NAD NIZOZEMSKOM	3
2.2. POČETAK OSAMDESETOGODIŠNJEG RATA	4
2.3. POTPISIVANJE DVANAESTOGODIŠNJEG PRIMIRJA I NASTANAK UJEDINJENE NIZOZEMSKO REPUBLIKE	4
2.4. NIZOZEMSKO „ ZLATNO DOBA „.....	6
3. OSNIVANJE I RAZVOJ NIZOZEMSKO ISTOČNOINDIJSKE KOMPANIJE.....	7
3.1. PRVE PREKOMORSKE KOMPANIJE PRIJE UDRUŽIVANJA	7
3.2. OSNIVANJE NIZOZEMSKO ISTOČNOINDIJSKE KOMPANIJE	8
3.3. ORGANIZACIJA NIZOZEMSKO ISTOČNOINDIJSKE KOMPANIJE	10
3.4. NAPAD NA SANTA CATARINU I MARE LIBERUM	11
4. USPOSTAVLJANJE TRGOVAČKE MREŽE U AZIJI.....	13
4.1. RAZMJENA I IZGRADNJA TRGOVAČKIH ISPOSTAVA U AZIJI.....	13
4.2. OSVAJANJE BANDA OTOČJA I SUKOB S ENGLESKOM.....	15
4.3. CAPE KOLONIJA.....	17
4.4. USPOSTAVA GLAVNOG SJEDIŠTA U BATAVIJI	18
4.5. DIPLOMATSKI ODNOSI S KINOM I JAPANOM	20
5. OPADANJE MOĆI KOMPANIJE I NJEN KONAČAN PAD	22
5.1. ČIMBENICI KOJI ĆE POTAKNUTI STAGNACIJU NIZOZEMSKO PREVLASTI U AZIJI	22
6. ZAKLJUČAK.....	24
7. POPIS LITERATURE	26
SAŽETAK.....	29
ABSTRACT	30

1. UVOD

Tema ovog rada je osnivanje, razvoj i konačan pad Nizozemske istočnoindijske kompanije, velike prekomorske sile koja je vladala prekooceanskim teritorijima od Rta dobre nade sve do Japana početkom i sredinom 17. stoljeća. Kompanija koja je postala prvo društvo s ograničenom odgovornošću, konkurirala je velikim silama kao što su Španjolska, Portugal i Engleska te je uspjela ostvariti profitabilnu trgovinu s Azijom koja će se postupno ugasiti tek 1799. godine pod vlasništvom Batavske Republike.

Rad je podijeljen na četiri glavne tematske cjeline od kojih će u prvoj biti riječ o habsburškoj vladavini nad Nizozemskom u 16. stoljeću kada su kao rezultat religijskih nesuglasica i financijskih problema započele pobune unutar nizozemskih provincija. Za vrijeme kralja Filipa II. doći će do podjele na južne katoličke i sjeverne protestantske provincije nad kojima će vlast preuzeti Vilim Oranski. Financijska nadmoć sjevernih provincija, uspješna trgovina na Sjevernome moru te priljev stanovništva uzrokovan ratovima dovesti će do ujedinjenja sedam protestantskih provincija u Nizozemsku Republiku koja će uskoro nastupiti na međunarodnom tržištu kao glavno europsko ekonomsko središte. Nadalje će biti govora o prekomorskim kompanijama koje su nastale krajem 16. stoljeća kako bi nastupile zasebno na azijskom tržištu što zamalo dovodi do financijske nestabilnosti cijele zemlje te o njihovoj organizaciji koja će se promijeniti ujedinjenjem šest glavnih kompanija u jednu Nizozemsku istočnoindijsku kompaniju.

U drugom dijelu opisuje se osnutak sada ujedinjene kompanije koja postaje prvo društvo s ograničenom odgovornošću te se daljnje obrazlažu njena predstavnička i ulagačka tijela. Također se opisuje povelja društva, uspostavljanje kontakta s azijskim zemljama pri čemu dolazi do prvog prekomorskog sukoba s portugalskim silama. Na temelju sukoba između Nizozemske i Portugala nastati će rasprava o slobodnoj trgovini nazvana Mare Liberum koja će utjecati na razvoj slobodne pomorske trgovine.

Iduće poglavlje govori o začecima i razvoju trgovine s azijskim i indonezijskim zemljama i o važnosti unutarazijske trgovinske mreže koja je omogućila ne samo visoku profitabilnost kompanije već je i doprinijela integraciji azijskog tržišta. Opisana su tri načina prema kojima je kompanija uspostavljala tržište na određenome teritoriju, te su u potpoglavljima navedeni primjeri za svaku metodu koju je Nizozemska istočnoindijska kompanija koristila na određenim teritorijima. Tako je prvi primjer za osvajanje i korištenje vojne sile opisan u slučaju Banda otočja, dok je uspostavljanje tržišta diplomatskim putem opisano primjerom Japana i Kine.

Uspostava monopola sadržana je u potpoglavlju o Jakari koja će 1619. godine postati glavno administrativno i upravljačko središte kompanije u Aziji, nazvano Batavija.

Zadnje poglavlje biti će posvećeno opadanju moći kompanije i u njemu će ukratko biti opisani glavni razlozi stagnacije sve do službenog kraja njenog postojanja 1799. godine.

Na kraju rada formiran je zaključak u kojemu ću sažeto iznijeti glavne postavke koje treba imati na umu kada se proučava Nizozemska istočnoindijska kompanija te kako je ona, kao i mnoge druge kompanije bila proizvod svoga vremena koje je često bilo prožeto nasiljem, ali i diplomatskim pregovorima.

2. POLITIČKO I EKONOMSKO STANJE U NIZOZEMSKOJ U 16. STOLJEĆU

2.1. HABSBUŠKA VLAST NAD NIZOZEMSKOM

U cilju boljeg razumijevanja osnutka i razvoja Nizozemske istočnoindijske kompanije potrebno je retrospektivno sagledati političku i ekonomsku situaciju u kojoj se našla Nizozemska šesnaestog stoljeća, gotovo čitavo stoljeće prije osnutka kompanije.

Već početkom 16. stoljeća vlast nad provincijama sačinjenima od teritorija današnje Belgije i Nizozemske preuzimaju Habsburzi, točnije Karlo V. od 1519. godine. Njegovu vlast nad provincijama obilježila je stroga centralizacija, ali i visoki porezi radi dugotrajnog rata s Francuskom koji će postati kamen spoticaja između Habsburga i Nizozemskih provincija koji će se nastaviti i nakon što vlast preuzme njegov sin Filip II. 1555. godine.¹ Ujedinjene već 1549. godine Pragmatičkom sankcijom, Nizozemske provincije po prvi puta u povijesti postaju jedna autonomna cjelina koja priznaje vlast jednog vladara nad cjelokupnim teritorijem. Novi vladar, Filip II. u naslijeđe preuzima ne samo habsburške, već i španjolske posjede i prekomorske teritorije zbog čega će provesti većinu svoje vladavine na španjolskom dvoru dok će Margareta od Parme, Filipova polusestra, kao regent imati za zadatak upravljanje provincijama. Zapravo će prava vlast ležati u rukama Državnog savjeta, predstavničkog tijela uspostavljenog još u vrijeme burgundske vladavine, od kojih će najvažniju ulogu preuzeti Vilim Oranski, poznatiji pod imenom „Šutljivi“ koji će uskoro postati vođa otpora nastalog radi habsburške autokracije i progona protestanata.²

Iako kao izravni povod pobune možemo navesti religijske nesuglasice između protestantskog pokreta i katoličke Crkve koju je Filip II. nastojao reformirati u Nizozemskoj kako bi spriječio sve popularniji kalvinistički pokret, jednako važan povod su bili i financijski problemi izazvani konstantnim ratom s Francuskom koji će dovesti Španjolsku do proglašenja bankrota 1558. godine. Kao jedini izvor prihoda mu ostaju Nizozemske provincije koje su financijski napredovale zahvaljujući uspješnoj prekomorskoj trgovini obalnih gradova s baltičkim zemljama, ribolovu i brodogradnji. Rastući porezi koji su svaku godinu iznosili sve više ukazali su na činjenicu da Filip i španjolski dvor nemaju kontrolu nad svojim financijama.³

¹ Kennedy 2017., 98. – 102.

² State 2008., 46. – 48.

³ Kennedy 2017., 115. – 117.

Ubrzo će Nizozemska postati poprište religijskih ratova koji će se pretvoriti u rat za emancipaciju.

2.2. POČETAK OSAMDESETOGODIŠNJEG RATA

Kao odgovor na sve jači protestantski pokret, Filip II. šalje Fernanda Alvareza de Toleda, to jest grofa od Albe popraćenog habsburškom vojskom da primiri religijske neredе i osnuje tribunal čiji bi zadatak bio progon i kažnjavanje protestanata, pa čak i visokih plemića. Ovakva reakcija dvora dovodi do prve oružane pobune 1568. godine na čelu s Vilimom Oranskim i bitke kod Hiligerlee koja će označiti početak Osamdesetogodišnjeg rata za nezavisnost Nizozemske, ali će i posljedično podijeliti teritorij na južne katoličke provincije i protestantske sjeverne provincije.⁴ Vojsci Vilima Oranskog uskoro pristiže pomoć od strane kalvinističkih pobunjenika, takozvanih „Pomorskih prosjaka“ inače usidrenih u engleskim lukama odakle su protjerani od Elizabete I. koja je željela ostati u dobrim odnosima s Filipom II. Pobunjenička flota tako pronalazi novo uporište u gradiću Den Brielu odakle će zajedno s protestantskim stanovništvom nastaviti s oslobađanjem gradova Haarlema, Goude i Dordrechtha od španjolske tiranije. Uskoro će biti oslobođeni svi veći gradovi pokrajina Holand i Zeeland gdje će Vilim Oranski preuzeti titulu „stadholdera“ ili guvernera.⁵

2.3. POTPISIVANJE DVANAESTOGODIŠNJEG PRIMIRJA I NASTANAK UJEDINJENE NIZOZEMSKE REPUBLIKE

Iako je španjolsko - habsburška vojska napredovala pod Albinim zapovjedništvom, snažne fortifikacije i karakteristike močvarnog terena preoblikovale su način ratovanja u duge opsade koje su ponekad trajale i više od godine dana kao što je bio slučaj u Leidenu. Svaki uspjeh se pretvorio u Pirovu pobjedu jer španjolska kruna više nije bila u mogućnosti financirati tako dugotrajne opsade što je i dovelo do pobune među trupama koje će svoj bijes iskaliti na mnogim nizozemskim gradovima, a posebice nad građanima Antwerpa.⁶ Kroz nekoliko dana Antwerp će se pretvoriti iz velikog financijskog i trgovinskog centra u hrpu opljačkanih ruševina od čega se više nikada neće oporaviti. Događaj koji će do danas ostati zapamćen kao „Španjolski bijes“

⁴ State 2008., 49. – 50.

⁵ Kennedy 2017., 125.

⁶ State 2008., 51. – 52.

poslužiti će kao dodatni poticaj za finaliziranje pregovora između protestantskih i katoličkih nizozemskih provincija koje će se ujediniti kako bi se otarasile režima Filipa II.⁷

Primirje u Gentu potpisano je 8. studenoga 1576. godine između predstavnika Vilima Oranskog i provincija Holland i Zeeland s jedne, te delegata preostalih provincija habsburške Nizozemske s druge strane. Ugovorom se zahtjeva protjerivanje španjolskih trupa, pravo na samoupravu pod ograničenim habsburškim suverenitetom te slobodu vjeroispovijesti. Iako su ispočetka poštovali dogovor, dolaskom novog španjolskog guverner - generala grofa od Parme Alessandra Farnesea pokazalo se da su razlike između sjevernih protestantskih i južnih katoličkih provincija i dalje ostale nepremostive. Iz tih razlika će proizaći Unija iz Arrasa 1579. godine kao koalicija južnih provincija odanih kralju i Crkvi i posljedično te iste godine Unija iz Utrechta, osnovana između sedam protestantskih provincija koje ulaze u savez s ciljem još bliže suradnje i stvaranja zajedničke vojske. Potpisivanjem Proglasa o nezavisnosti 1581. godine, Vilim Oranski započinje s potragom novoga vladara koji bi mogao biti zamjena Filipu II., međutim taj plan je propao nakon što je potencijalni kandidat grof od Anjoua, brat francuskog kralja, napao Antwerp kao odgovor na ograničene ovlasti koje su mu bile dodijeljene od strane predstavnika Ujedinjenih provincija.⁸

Suverenitet je bio ponuđen i engleskoj kraljici Elizabeti I. koja je, iako odbivši tu ponudu, pristala na savez dviju protestantskih država koje su porazile „nepobjedivu“ španjolsku Armadu 1588. godine. Uskoro se ukazala nova prilika za konačno protjerivanje španjolskih snaga i to kada nakon nenadane smrti francuskog kralja Henrika III. vlast preuzima kalvinist Henrik od Navarre. Kako bi pružio podršku francuskoj katoličkoj opoziciji Filip II. naređuje Parmi da snage preusmjeri prema Francuskoj, što će Ujedinjene provincije svakako znati iskoristiti. Pod novim vodstvom Johana van Oldenbarnevelta i vojnim zapovjedništvom Mauritsa Oranskog vraćeni su teritoriji koje su prethodno držale Parmine snage, dok je Španjolska nastavila s ratom na dvije strane. Nakon smrti Filipa II. 1598. godine na vlast dolazi njegov sin Filip III. koji će 1609. godine radi velikih financijskih problema zaključiti neprijateljstvo s Ujedinjenim provincijama i potpisati Dvanaestogodišnje primirje te priznati Nizozemsku Republiku kao novu europsku državu.⁹

⁷ Israel 1998., 184.

⁸ Rowen 1972., 67. - 105.

⁹ Kennedy 2017., 137. - 142.

2.4. NIZOZEMSKO „ZLATNO DOBA „

Krajem 16. stoljeća Nizozemska Republika uživa u prosperitetu i ekonomskom procvatu u takozvanom „zlatnom dobu“ koje će potrajati od 1580-tih sve do 1660-tih. Već i prije preoceanskih ekspedicijskih poduhvata, Nizozemska je sudjelovala u uspješnoj trgovini na Sjevernom moru i s lukama na Baltiku, te je neko vrijeme bila ozbiljan konkurent Hanseatskoj ligi. U zamjeni za drvo i žito iz Baltika, nizozemski brodovi su trgovali visoko potraživanom robom kao što je bila sol iz Portugala, engleska vuna i haringe. Njihova trgovačka prekomorska mreža se protezala od Baltika sve do Portugala i južne Španjolske što dovodi do okončanja embarga na nizozemsku plovību iz 1590. godine jer je Španjolska također ovisila o žitu koje su s Baltika dobavljali nizozemski trgovci.¹⁰

Ekonomskom uzletu je također pogodovalo to što dolazi do priljeva stanovništva i emigranata iz habsburške Nizozemske i drugih zemalja bilo iz religijskih ili financijski razloga. Mnogi od tih emigranata su bili bogati trgovci ili vještī u zanatima, kao što je bio slučaj u Antverpu koji je bio glavni ekonomski centar zapadnog dijela Europe sve do opsade u kojoj je većina grada bila razorena. Uz protestante koji su mogli slobodno prakticirati svoju vjeru u novoj Republici, doseljavaju se i židovski trgovci koji su pod prisilom da se preobrate na kršćanstvo svoj novi dom pronšli u Amsterdamu odakle su nastavili širiti svoje trgovačke mreže.¹¹

Osim trgovine razvija se i brodogradnja te dolazi do usavršavanja trgovačkih brodova od kojih je najpoznatiji *fluyt* ili *fluta* čija je izrada bila jeftina. Ovakva vrsta jedrenjaka s dugim i plitkim trupom te visokim jarbolima koji su joj davali na brzini bila je posebno dizajnirana da primi maksimalnu količinu tereta sa što manjom posadom stoga je ekonomski bila jako isplativa.¹² Kombinirajući sve ove faktore, Nizozemskoj Republici neće biti potrebno puno vremena da svoju tržišnu djelatnost proširi i na preoceanske teritorije koji će doprinijeti njenom statusu vodeće ekonomije i gospodarske sile koja će taj naslov držati sve do sredine 17. stoljeća.

¹⁰ Vries 1997., 350. – 356.

¹¹ Israel 1998., 308.

¹² State 2008., 68. – 69.

3. OSNIVANJE I RAZVOJ NIZOZEMSKE ISTOČNOINDIJSKE KOMPANIJE

3.1. PRVE PREKOMORSKE KOMPANIJE PRIJE UDRUŽIVANJA

Već ranije navedeni priljev trgovaca i kapitala, razvijanje trgovinskih mreža i napredak brodogradnje bili su dovoljni razlozi za uspostavljanje prekooceanske trgovine, ali će njima uslijediti još nekolicina događaja koji će dodatno olakšati uspostavljanje kontakta s Azijom. Sukob Španjolske s Engleskom i potencijalni rat s Francuskom će oslabjeti stisak Filipa II. te će dovesti do obustave embarga iz 1590. godine nad nizozemskom trgovinom u Portugalu i Španjolskoj. Uskoro će Amsterdam postati glavna luka za distribuciju egzotičnih luksuznih dobara iz Portugala u gradove sjeverne Europe što će ponovno rezultirati embargom iz 1598. godine, ali tada je već bilo prekasno jer je već započela komercijalna plovidba na Daleki istok.¹³ Nakon neuspješnih pokušaja u pronalasku novih trgovačkih ruta s Azijom preko Sjevernog mora i dvije propale ekspedicije 1598. godine, Nizozemci preusmjeravaju svoje brodove na istu rutu koju su koristili i portugalski brodovi oko Rta dobre nade.¹⁴ Plovidbu nad područjima pod portugalskim monopolom dodatno će olakšati objavljivanje *Itineraria* 1596. godine u kojemu Jan van Linschoten daje detaljnije informacije o plovidbenim rutama, vremenskim uvjetima i lukama, koje je sakupio nakon što je dugi niz godina obavljao službu za španjolsku krunu u Aziji. Kao finalni poticaj za ulazak na tržište poslužiti će povećana cijena papra u Europi do koje dolazi radi neučinkovitosti portugalske trgovine da ide ukorak s potražnjom što je posljedično i stvorilo priliku za nove konkurente da se uključe u trgovinu začinima.¹⁵

Već 1595. godine u Aziju su isplovila četiri broda pod pokroviteljstvom amsterdamskih trgovaca, čijom je flotom zapovijedao Cornelius de Houtman. Iako su prihodi od prodaje dobara jedva pokrili troškove ekspedicije koja se vratila 1597. godine, njen uspjeh je bio dovoljan dokaz za ulagače da mlada Nizozemska Republika može zauzeti mjesto glavnog dobavljača začina u Europi i pritom zamijeniti Portugal.¹⁶ Te iste godine Vincent van Bronkhorst, Cornelius van Campen i još nekolicina trgovaca zajednički osnivaju *Nieuwe Compagnie te Amsterdam* ili Novu Amsterdamsku kompaniju, a do 1599. godine će se formirati još 6 novih kompanija iz Rotterdama, Delfta i Zeelanda.¹⁷

¹³ Israel 1998., 318. - 320.

¹⁴ Parthesius 2010., 33.

¹⁵ Vries, Jan 1997., 383.

¹⁶ Gelderblom, Jong, Jonker 2013., 1053.

¹⁷ Charles River Editors 2017., 17.

Ove takozvane *voorcompagnieën* ili proto kompanije bile su organizirane kao posebna partnerstva u kojima je odgovornost ulagača bila ograničena na specifičnu svrhu i trajanje ekspedicije. Dioničari su unaprijed trebali uložiti novac kako bi onda manja grupa upravljačkih dioničara ili direktora mogla opremiti brodove, unajmiti posadu i kupiti dobra za trgovinsku razmjenu na azijskom tržištu, posebice srebro. Nakon povratka i naplate svih troškova i naknada, dioničarima bi se isplaćivala dividenda koju su oni mogli ponovno uložiti u ekspediciju. U početku je ovakav način jednokratnog ulaganja dobro funkcionirao, kompanije su baratale s velikim profitima koji su privlačili ulagače da ulože u novu ekspediciju. Međutim, povoljni uvjeti su privukli također i veliki broj konkurenata među nizozemskim kompanijama koje su svojim međusobnim nadmetanjima oslabile položaj na azijskom tržištu.¹⁸

Nizozemcima će uskoro postati jasno da moraju promijeniti način trgovanja kako bi mogli održati svoju vlastitu financijsku stabilnost, ali i financijsku stabilnost cijele Republike. Naime, nakon ekspedicije iz 1601. godine u kojoj je šest kompanija poslalo ukupno šezdeset i pet plovila na azijsko tržište suočili su se s povećanom cijenom proizvoda. Do ovakve situacije dolazi iz čistog razloga što je postojalo šest konkurenata koji su pri povratku u matičnu zemlju morali sniziti cijenu proizvoda kako bi se mogli uopće oduprijeti domaćoj konkurenciji. Takva tržišna politika ozbiljno je utjecala i na gospodarsku situaciju cijele zemlje koja bi, ako se njena trgovina s istočnim zemljama pokaže neprofitabilnom, bila u izrazito velikoj opasnosti od preuzimanja tržišta od strane sada ujedinjenih Portugala i Španjolske ili Engleske čije su se kompanije već udružile u jednu veliku Časnu istočnoindijsku kompaniju.¹⁹

3.2. OSNIVANJE NIZOZEMSKE ISTOČNOINDIJSKE KOMPA NIJE

Za Državni savjet koji je predstavljao najviše predstavničko tijelo na čelu s Johanom van Oldenbarneveltom postalo je očito da se situacija razvija u nepoželjnom smjeru. Veliki broj konkurenata među provincijama nije narušavao samo gospodarski razvoj, već je i odražavao ranjivost Republike koja je još uvijek bila u ratu s Španjolskom. Oldenbarnevelt je već 1598. godine pokušao uvjeriti trgovce u suradnju, ali ti pregovori nikad nisu urodili plodom radi nepovjerenja manjih gradova prema dominantnom položaju Amsterdama. Trebale su proći još pune četiri godine prije nego će se manje kompanije integrirati u jednu kompaniju pod punim

¹⁸ Gelderblom, Jong, Jonker 2013., 1053. - 1054.

¹⁹ Charles River Editors 2017., 20.

imenom *Vereenigde Oostindische Compagnie* (skraćeno VOC) ili u prijevodu Nizozemska istočnoindijska kompanija.²⁰

Uz potporu Državnog savjeta 20. ožujka 1602. godine šest inače konkurentskih kompanija će se povezati u jednu kompaniju koja će ujedinjenjem snagama pokušati oboriti portugalski monopol nad trgovinom začina u Aziji.²¹ Potaknuti engleskim primjerom, *Veerse Compagnie*, *Vereenigde Zeeuwse Compagnie*, *Magellaanse Rotterdamse Compagnie*, *Moucheron van der Hagen & Compagnie*, *Een andere Rotterdamse Compagnie* i *Delftse Vennooteschappe Compagnie* ujediniti će se u *Vereenigde Oostindische Compagnie*. U novoosnovani kartel su također bili pozvani i trgovci iz obližnjih manjih luka Enkhuizen i Hoorna.²²

Nakon što je kompaniji dodijeljena povelja od strane Državnog savjeta koja će postati njen vlastiti statut odobreno joj je pravo na monopol nad trgovinom sa zemljama istočno od Rta dobre nade, pravo na održavanje trupa i garnizona i opremanje ratnih brodova, te pravo na slobodno vođenje diplomacije s istočnim vladarima što uključuje i sklapanje saveza. Međutim, svi ugovori, savezi i upute guvernerima koji su predsjedali u Aziji su morali biti odobreni od strane Državnog savjeta. Od kompanije se također očekivalo da podnosi periodična izvješća o svojim djelatnostima. Povelja je vrijedila za samo dvadeset i jednu godinu nakon čega je bila podložna reviziji i obnavljanju, a od vojnih zapovjednika i guvernera se tražilo da polože zakletvu na odanost ne samo svom poslodavcu već i Državnom savjetu Ujedinjenih provincija.²³

Uspješnost Nizozemske istočnoindijske kompanije postala je očita već u prvoj polovici sedamnaestog stoljeća. U samo četrdesetak godina nakon formiranja kompanija je postala opasni konkurent Portugalu na tržištu začina, osigurala je značajan udio u indijskom tržištu tekstila i proširila svoju sferu utjecaja na skoro svaku luku u Aziji. Ovakav ubrzani razvoj i uspješno pozicioniranje na tržištu omogućeno je jednim dijelom i izjednačavanjem ekonomskih i nacionalnih interesa. Kako su članovi vlade često bili i dioničari, uložili su sve napore u što sigurnije poslovanje kompanije što je nakraju poslužilo kao poticaj za ostale dioničare koji su bili spremni uložiti znajući da će država preuzeti brigu o njihovoj investiciji. Dionice se nisu mogle isplaćivati već su se samo mogle prodati drugoj osobi na burzi što je dodatno

²⁰ Parthesius 2010., 34.

²¹ Edmundson 1922., 159.

²² Charles Rivers Editors 2017., 20. – 21.

²³ Israel 1998., 322.

minimiziralo rizik poslovanja kompanije koja je tako imala osiguranu količinu kapitala za nove ekspedicije i održavanje troškova poslovanja.²⁴

Uvođenjem novih komponenti u načine poslovanja kao što su stalni kapital, prijenos dionica, odvojenost vlasništva od menadžmenta i ograničena odgovornost investitora, kompanija postaje prototip današnjih modernih društava s ograničenom odgovornošću. Ovakav način organiziranja omogućiti će uspješnu prekooceansku trgovinu i minimizirati će rizik od novčanog gubitka u slučaju da se ekspedicija neuspješno završi.²⁵

3.3. ORGANIZACIJA NIZOZEMSKE ISTOČNOINDIJSKE KOMPANIJE

Povelja je predviđala jednu kompaniju koja bi se sastojala od šest komora, po jedna za svaki grad u kojem su djelovale prethodne manje kompanije, ali podjela djelatnosti nije bila jednaka za svaki grad. Amsterdam je kao najveća i najbogatija luka zadržavao pravo na polovinu od ukupnih brodova, Zeeland na jednu četvrtinu i ostali manji gradovi – Rotterdam, Delft, Hoorn i Enkhuzein na jednu šesnaestinu svaki. Sukladno ovoj podjeli dogovoreno je i da središnja uprava kompanije bude u rukama sedamnaestorice predstavnika izabranih iz redova najutjecajnijih investitora ili takozvanih *bewindhebbersa*. Naime, dok je u dionice novoosnovane kompanije uloženo nešto više od 6 424 588 nizozemskih guldena od strane tisuću i osamsto ulagača, zapravo je polovica ove sume pripadala dvjesto najutjecajnijim pojedincima. Kako bi povukli razliku između manjih i većih ulagača, u povelji su čak i navedeni kao *participaten* i *bewindhebbers*. U trgovačkim društvima 17. stoljeća *participaten* ili manji ulagači su investirali u dionice kojima su upravljali veći ulagači ili *bewindhebbers* te su oboje snosili neograničenu odgovornost za sve moguće dugove, međutim to nije bio slučaj s Nizozemskom istočnoindijskom kompanijom. Za novu kompaniju predviđen je sasvim drugačiji način poslovanja u kojemu su svi sudionici odgovorni samo u mjeri vlastite investicije, dakle organizirani su kao prvo društvo s ograničenom odgovornošću.²⁶

U povelji je također odlučeno da će, kako bi donekle olakšali upravu nad ovako velikom organizacijom, menadžersku odgovornost preuzeti šezdeset najutjecajnijih ulagača iz čijih će se redova, kako je već navedeno, odabrati sedamnaest direktora ili *Heren XVII*. Od sedamnaest

²⁴ Van Dyke 1997., 42.

²⁵ Gelderblom, Jong, Jonker 2013., 1051.

²⁶ Vries, Jan 1997., 384. – 385.

članova, njih osam je predstavljalo amsterdamsku komoru, četiri predstavnika su dodijeljena zeelandskoj komori dok su ostale komore imale po jednog predstavnika uz dodatak jednog neovisnog člana koji bi poslužio kao protuteža najzastupljenijoj amsterdamskoj komori. Ovakvo uređenje bilo je od velike važnosti kako bi spriječilo samovolju jednog direktora ili prosperitet jedne komore.²⁷

Vijeće Sedamnaestorice se uobičajeno sastajalo dva ili tri puta godišnje kako bi raspravilo o datumu održavanja aukcija za trgovinu začina i količini ponuđene robe, o brojnosti brodova i posade za iduću ekspediciju, za nabavku srebra i zlata za trgovanje s azijskim zemljama i konačno se odlučivalo o količini određenih proizvoda, ovisno o potražnji na europskom ili azijskom tržištu. Nakon što je u Bataviji bila uspostavljena nova funkcija general – guvernera i upravno tijelo, *Heren XVII* je također odlučivao o imenovanju i promociji novih članova vlade u Indoneziji.²⁸

3.4. NAPAD NA SANTA CATARINU I MARE LIBERUM

Primarni cilj nove kompanije bio je dakako uspostavljanje kontakta s azijskim zemljama u svrhu širenja trgovinske mreže te organizacija trgovinskih ispostava na temelju diplomatskih ugovora koji su često išli nauštrb domorodačkog stanovništva. Prisutnost Nizozemske istočnoindijske kompanije zasmetala je portugalskim vlastima koje su već i prije njenog osnutka bile izrazito zabrinute radi širenja nizozemske sfere utjecaja nad teritorijima koji su prethodno imali dogovor samo s Portugalom. Kako bi spriječili daljnje napredovanje nizozemskih trgovačkih brodova dozvoljena je primjena sile nad svim brodovima koji su uplovili u luke gdje su Portugalci imali svoje trgovinske ispostave, ali i nad narodima koji se odluče na sklapanje ugovora o trgovini što na kraju dovodi do incidenta koji će obilježiti početak kraja portugalskog monopola nad Azijom.²⁹

Incident se odvio 25. veljače 1603. godine kada su dva nizozemska broda, *Witte Leeuw* i *Alkmaar* pod zapovjedništvom kapetana Jakoba van Heemskerka zarobili portugalsku karaku *Santa Catarina* koja se nalazila u tjesnacu pokraj Johora ili današnjeg Singapurskog tjesnaca. Nakon žestoke bitke kapetan Sebastian Serrao pristaje na predaju uz uvjet da se poštede životi

²⁷ Gaastra 1997., 110.

²⁸ Balk, Dijk, Kortlang 2007., 19. – 20.

²⁹ Borschberg 2002., 50. – 51.

ostatku posade, te da im se dopusti da sigurno pristanu u Melaku, portugalsku luku iz koje je brod prvotno i krenuo.³⁰

Van Heemeskerk se uskoro vraća u Amsterdam zajedno s brodom i dragocjenim teretom koji je privukao trgovce iz cijele Europe. Kineska svila, zlato, porculan, začini, skupocjeni namještaj i ostala dobra uskoro su se našla na aukciji u kojoj su prodana za 3,5 milijuna nizozemskih guldena i tako povećala kapital Kompanije za pedeset posto od početne vrijednosti što je bio ogroman uspjeh. Iako je rezultirao u pozamašnom bogatstvu, ovaj poduhvat je otvorio pitanje legaliteta, to jest kako je moguće opravdati pred Španjolskom, Portugalom, pa čak i Engleskom napad na portugalski brod koji nije bio izravna prijetnja.³¹

Stoga, kako bi argumentirali napad na Santa Catarinu i zadržavanje njenog tereta, Heren XVII zadužuju Huga Grotiusa, mladog nizozemskog pravnika, da na temelju dostupnih dokumenata i izjava sastavi službeno opravdanje. Kao rezultat toga 1604. godine objavljena je opsežna rasprava *De Jure Praede* unutar koje je najzanimljivije poglavlje o slobodnoj plovidbi ili *Mare Liberum* koje će naknadno biti objavljeno 1609. godine jer je kao dio ugovora o sklapanju primirja sa Španjolskom od Ujedinjenih provincija zatraženo da zaustave djelovanje istočnoindijske kompanije.³² U svome djelu Grotius po prvi puta uvodi princip prirodnog prava na slobodnu pomorsku trgovinu te se suprotstavlja portugalskom načelu o isključivoj jurisdikciji jedne države nad morima, to jest *mare clausum*. Suverenitet nad morima ne pripada niti jednom subjektu i niti jedan suveren nema pravo zadržati ovlasti nad slobodnom plovidbom, stoga je portugalsko uskraćivanje prava na trgovinu drugim zemljama neopravdano.³³

Oduzimanje prava na trgovanje se odnosilo na sprječavanje suradnje između kompanije i kraljevine Johor koja je također imala trgovinski ugovor s Portugalom. Kako bi i dalje zadržali svoj trgovinski monopol Portugalci šalju ambasadora koji je trebao „upozoriti „kralja na teške posljedice s kojima bi se morao suočiti nakon sklapanja mirovnog ugovora s Nizozemcima. Portugalci ostvaruju svoje prijetnje napadom na glavni grad i blokadom morskog prolaza, međutim nakon dolaska nizozemskih brodova se povlače. Ovakav neuspjeh je zauvijek narušio trgovinske odnose između Portugala i Johora koji od tada postaje prvi saveznik kompanije na indonezijskom otočju, ali će formalni ugovor kojim je uspostavljen trgovinski monopol biti potpisan tek 1606. godine.³⁴

³⁰ Ittersum 2003., 518.

³¹ Borschberg 2002., 35. – 38.

³² Borschberg 1999., 226. – 227.

³³ Vieira 2003., 364. – 367.

³⁴ Borschberg 2002., 49. – 52.

Već je od samog početka postalo jasno da je kompanija bila spremna demonstrirati ne samo svoj merkantilistički duh već i političke ambicije mlade Republike koja više nije željela biti u sjeni velikih sila kao što su Španjolska ili Portugal. Ona će to dokazati 1603. godine započevši svoju prvu ekspediciju prema portugalskim ispostavama u Mozambiku i Goi koje je namjeravala osvojiti.³⁵ Iako bez uspjeha, Nizozemska istočnoindijska kompanija se nameće kao opasni konkurent koji se ne ustručava preuzeti tržište diplomatskim ili vojnim sredstvima.

4. USPOSTAVLJANJE TRGOVAČKE MREŽE U AZIJI

4.1. RAZMJENA I IZGRADNJA TRGOVAČKIH ISPOSTAVA U AZIJI

O uspješnosti Nizozemske istočnoindijske kompanije govori i činjenica da je tijekom prvih trideset godina 17. stoljeća od ukupno tristo četrdeset i četiri europska broda koja su isplovila za azijske teritorije njih sto devedeset i četiri pripadalo kompaniji, dakle više od 56 posto cjelokupne trgovine s Azijom vršilo se preko nizozemskih brodova. Tijekom čitavog postojanja kompanija je poduzela četiri tisuće i osamsto ekspedicija, ploveći sa više od milijun ljudi preko Indijskog oceana. Samo 1700. godine ukupni broj radne snage bio je veći od dvadeset i pet tisuća, ne ubrajajući privremene radnike i robove. Od ukupne radne snage gotovo 75 posto se nalazilo po čitavoj azijskoj obali, dok je 25 posto zaposlenih djelovalo iz nizozemskih gradova. Osim robne razmjene i diplomatskih aktivnosti, kompanija je bila zadužena i za održavanje pogona za proizvodnju u Aziji, za održavanje trgovačkih ispostava i utvrda koje su se nalazile od Rta dobre nade sve do Dejime, za skladištenje, brodogradnju, kartografiju i mnoge druge aktivnosti koje su zahtijevale veliki broj organizirane radne snage.³⁶

Osim radne snage kompanija je godišnje raspolagala s desecima tisuća robova iz cijele Azije i Indonezije, ponajprije s novozelandskog poluotoka Coromandela i Bengala, a kasnije također s Malabarske obale i Cejlona. Robovi su većinom bili namijenjeni za sjedište u Bataviji ili na mjestima gdje je nedostajalo radne snage. Procjenjuje se da je najveći broj robova proizašao s indonezijskog arhipelaga i otoka kao što su Bali i Sulawesi odakle je više od dvjesto tisuća domorodačkog stanovništva završilo kao roblje. Po brojnosti robova, Indija zauzima mjesto odmah iza indonezijskog arhipelaga, a zatim jugoistočna Afrika i Madagaskar odakle su robovi deportirani na plantaže šećera ili u rudnike.³⁷

³⁵ Schnurmann 2003., 481.

³⁶ Nijman 1994., 218. – 219.

³⁷ Welie 2008., 72

Važnost Nizozemske istočnoindijske kompanije i njena profitabilnost nije se temeljila samo na trgovinskoj vezi između Europe i Azije, već i na razvitku unutarazijske trgovinske mreže. Naime, kako bi se trgovina između Nizozemske Republike i azijskih zemalja uopće mogla ostvariti trebalo je omogućiti ogromne količine zlata i srebra, s obzirom da na azijskom tržištu nije postojala potražnja za europskim proizvodima. Ovakav način razmjene nije bio visoko profitabilan, stoga se kompanija morala preorijentirati na trgovinu unutar Azije i izgraditi monopol kako bi osigurala dovoljan kapital kojim bi isplatila uvoz dobara u Europu.³⁸

Ovim potezom kompanija je istovremeno i doprinijela integraciji azijskog tržišta tako što je izvozila bengalski opijum u Bataviju, kineski porculan u Cejlon, cejlonski čaj i slonovaču u Indiju, indijski tekstil na indonezijska otočja te indonezijske začine na Filipine. Ključna uloga u unutarazijskoj trgovini pripala je Japanu koji je opskrbljivao kompaniju prijeko potrebnim plemenitim metalima. Sve u svemu, Nizozemska istočnoindijska kompanija bila je intenzivnije uključena u unutarazijsku trgovinu nego bilo koja druga kompanija, uključujući i Englesku istočnoindijsku kompaniju, te je postala najvažniji posrednik za razmjenu zlata i srebra diljem Azije u 17. stoljeću.³⁹ Međutim, azijsko tržište nije jedan homogeni entitet i uspjeh kompanije se jednim dijelom temeljio upravo na shvaćanju te razlike i prepoznavanju drugačijih načina uspostavljanja kontrole nad određenim azijskim teritorijem. Već je početkom dvadesetih godina 17. stoljeća Vijeće Sedamnaestorice prepoznalo tri različite metode uspostavljanja tržišta na određenom teritoriju: osvajanjem, uspostavom monopola ili postizanjem diplomatske suradnje. Prva metoda se odnosila na izravan teritorijalni suverenitet, postignut korištenjem vojne sile i istjerivanjem lokalnog stanovništva kao što je bio slučaj na Banda otocima i dijelu Jakarte. Uspostava monopola postignuta je na Ambonu, Ternateu te sjedištu u Bataviji, dok je posljednjom metodom, to jest diplomatskim pregovaranjem kompanija mogla postići samo ograničeni uspjeh s obzirom da je ovakav aranžman uključivao i ostale europske zemlje koje su već imale sklopljeni ugovor kao što je bilo u slučaju s Japanom i Kinom. Kompanija je već krajem 17. stoljeća preuzela potpuni suverenitet nad Ambonom, Banda otocima, Molučkim otocima, obalom Coromandel, Cejlonom, Malakom, istočnom obalom Jave, Makassarom i Rtom dobre nade.⁴⁰

Iako usmjerena profitom i trgovinom, kompanija je u nekoliko navrata čak i doprinijela pronalasku novih neotkrivenih teritorija, iako nije bila dovoljno zainteresirana da pošalje

³⁸ Gaastra 1997., 110.

³⁹ Nijman 1994., 217.

⁴⁰ Ward 2009., 58.

daljnje ekspedicije koje bi istražile nepoznate zemlje. Zaplovivši istočnom obalom Australije u potrazi za novom trgovačkom rutom Abel Tasman otkriva Fidži, Novi Zeland i novi otok kojeg naziva Van Diemenova zemlja u čast guverner – generala koji ga je poslao na ovu misiju 1642. godine. Tek će sredinom 19. stoljeća otok biti preimenovan u Tasmaniju, u čast svome prvome europskom istraživaču.⁴¹

4.2. OSVAJANJE BANDA OTOČJA I SUKOB S ENGLESKOM

Nizozemci su stupili na Banda otočje već 1599. godine kada su velikodušno primljeni od otočke vladajuće aristokracije, zvane još i *orang kaya*, u nadi da će pomoći lokalnom stanovništvu da protjeraju Portugalce koji su već od početka 16. stoljeća okupirali otoke u želji da koloniziraju i prošire kršćanstvo nad inače muslimanskim Bandanesima. Novostečeni saveznici „velikodušno „pristaju na pomoć, međutim nakon što su se zajedničkim snagama uspjeli riješiti Portugala, Nizozemci su pred *orang kaye* iznijeli ugovor o izgradnji trgovinske ispostave i o ekskluzivnom pravu nad prodajom začina.⁴² Naime, Banda otočje bilo je jedini izvor muškatnog oraščića koji se masovno počinje koristiti u Europi kroz 17. stoljeće. Dragocjeni oraščići nisu služili samo kao začim, već i u medicinske svrhe jer se smatralo da posjeduju ljekovita svojstva protiv kuge koja je u to vrijeme harala europskim kontinentom. Potražnja za muškatnim oraščićima je bila toliko visoka u Engleskoj da su kupci bili spremni platiti dvostruko veću cijenu u zamjenu za taj dragocjeni začim nad kojim su Nizozemci upravo postigli monopson.⁴³

Problem nastaje odmah nakon potpisivanja ugovora s Bandanesima koji su ili radi nerazumijevanja što se sve zahtjeva ovim ugovorom ili pod prijetnjom smrću, svoju ekonomsku slobodu predali u ruke Nizozemaca. Ugovor o ekskluzivnom otkupu muškatnih oraščića nije mogao opstati jer su Bandanesi bili ovisni o inozemnoj trgovini s drugim narodima kako bi mogli priuštiti hranu i ostale potrepštine, stoga su nastavili trgovanje s japanskim, arapskim i kineskim trgovcima kao što su to oduvijek i radili.⁴⁴ U međuvremenu su također i sklopili ugovor s Englezima koji su platili čak i višu cijenu za dragocjeni začim te im je bilo omogućeno da sagrade ispostavu. Nizozemska istočnoindijska kompanija je ovakav postupak protumačila

⁴¹ State 2008., 73.

⁴² Loth 1955., 16.

⁴³ Charles River Editors 2017., 32.

⁴⁴ Loth 1955., 17.

kao nepoštivanje ugovora te je odlučila kazniti ne samo Bandanese, već i Engleze koji će 1620. godine napustiti otoke.⁴⁵

Ubrzo nakon uspostavljanja sjedišta u Jakarti 1620. godine, guverner – general Coen će povesti svoje europske i azijske trupe na devetnaest ratnih brodova u pohod koji će zasigurno ostati zapamćen kao jedan od najmračnijih trenutaka u povijesti nizozemske prekomorske ekspanzije. Kroz nemilosrdnu i krvavu kampanju istrebljeno je gotovo cjelokupno stanovništvo na svim otocima unatoč molbama *orang kaya* da se uspostavi miroljubivo rješenje i novi ugovor koji bi u potpunosti ustupio nizozemskim zahtjevima. Procjenjuje se da je od ukupno petnaest tisuća stanovnika na otocima preostalo nešto manje od tisuću koji će sačinjavati novu radnu snagu za uzgoj muškatnog oraščića. Kako ovo nije bilo dovoljno, kompanija je također dovodila robove s drugih strana svijeta koji su često umirali radi loših uvjeta, bolesti i izgladnjivanja.⁴⁶

Osiguravši novi teritorij Coen će sav raspoloživi prostor podijeliti u manje posjede kojima će upravljati nizozemski doseljenici koji će uzgajati začine te ih prodavati kompaniji po fiksnoj cijeni. Kako bi iskorijenili svaki oblik konkurencije, Coen i njegovi nasljednici će poduzeti dodatne mjere zastrašivanja tako što će provoditi strogu kontrolu nad otočjem i „ilegalnim „uzgajanjem muškatnih oraščića ili drugih začina. Ovakve racije kojima je cilj bio sprječavanje krijumčarenja i održavanje cijena što je moguće višim, postale su standardno sredstvo represije većim dijelom 17. i 18. stoljeća.⁴⁷

Osim lokanih mjera, kompanija će poduzeti i korake protiv konkurentske Engleske istočnoindijske kompanije koja će biti primorana napustiti otoke radi nepoštivanja ugovora koji je prethodno osiguravao nizozemski monopson nad začinima. Međutim, ova zabrana neće potrajati dugo jer će već 1619. godine Nizozemska Republika potpisati ugovor s Engleskom kako bi stekla saveznika nakon završetka Dvanaestogodišnjeg primirja s Španjolskom. Novim sporazumom je dogovorena podjela trgovine začinima na cjelokupnom Molučkom otočju na način da je jedna trećina pripala Engleskoj istočnoindijskoj kompaniji, ostavljajući nizozemskoj kompaniji dvije trećine. Vodstvo u Bataviji nije bilo zadovoljno ovim sporazumom te će sam Coen izraziti negodovanje nad paktom s Englezima „koji ne zaslužuju niti jedno zrno pijeska s Molučkog otočja „pogotovo nakon što su se prethodno odvažili na sklapanje ugovora s Banda otocima.⁴⁸

⁴⁵ Derks 2012., 221.

⁴⁶ Loth 1955., 18. – 24.

⁴⁷ Derks 2012., 222.

⁴⁸ Nijman 1994., 222.

Cjelokupna situacija s Časnom istočnoindijskom kompanijom će kulminirati u veljači 1623. godine kada je u nizozemskoj ispostavi na Ambonu otkriven japanski plaćenik, koji je odmah osumnjičen za pokušaj špijunaže potaknut od strane engleske kompanije čija se ispostava također nalazila na otoku. Guverner nizozemske ispostave na Ambonu, Herman van Speult već je duže vremena sumnjao u engleske namjere o zauzimanju nizozemskih ispostava. Konkurencija između dvaju suparničkih kompanija raste, stoga je bilo lako za posumnjati da su Englezi spremni napraviti korak dalje, to jest preuzeti ispostavu čim im se pruži prilika. Proučavajući današnje izvore o ovome događaju može se zaključiti da još uvijek postoji dilema oko toga jesu li te sumnje bile uopće opravdane. Na smrt je osuđeno devet engleskih službenika uključujući i guvernera ispostave Gabriela Towersona, deset Japanaca i jedan Portugalac koji su nakon dugotrajnog mučenja izjavili da su planirali ubiti van Speulta i preuzeti ovlast nad utvrdom na Ambonu. Ovakvo nasilje je uzburkalo englesku javnost te će uskoro doći do očekivanog sukoba s Nizozemskom 1625. godine u Prvom anglo – nizozemskom ratu.⁴⁹

4.3. CAPE KOLONIJA

U odnosu na trgovačke ispostave u Aziji, utvrde i ispostave na afričkim obalama bile su u ranim desetljećima izrazito skromne. Prva najvažnija utvrda ustanovljena prije 1630-tih je utvrda Nassau na Zlatnoj obali ili području današnje Gane koja je podignuta kako bi neutralizirala portugalsku moć na tom području i služila kao mjesto sastanka brodova i trgovaca na obalama zapadne Afrike. Utvrda Nassau je također poslužila i kao glavno skladište za zapadnoafričku robu, odakle su se velike količine zlata i bjelokosti otpremale u Europu. Nizozemska je nadvladala portugalske ispostave koje su kontrolirale gvinejski promet zlatom i bjelokosti već 1598. godine te im otima dominantan položaj u zapadnoafričkim vodama. Međutim, kompanija ne ulazi u trgovinu robljem prije 1634. godine koja je bila glavna aktivnost Portugala i profitabilan način zarade.⁵⁰

Kolonija Cape koja je osnovana 1652. godine na početku Prvog anglo – nizozemskog rata predstavljala je prvu stalnu europsku naseobinu u Južnoj Africi i uskoro je postala ključna strateška i logistička točka na ruti između Nizozemske Republike i Azije.⁵¹ Njena glavna funkcija je bila opskrbljivanje flote na putu prema Aziji i natrag vodom i zalihama, a kako nije

⁴⁹ Bassett 1960., 1. – 6.

⁵⁰ Israel 1998., 325.

⁵¹ Bruijn 1980., 259.

bilo dovoljno lokalne radne snage koja bi mogla obavljati poslove za istočnoindijsku kompaniju poticalo se doseljavanje iz Nizozemske, osobito za vrijeme mandata Simona van der Stela 1679. godine kada je ostvaren mali, ali postojani tok doseljavanja. U Cape je u prosjeku pristajalo oko trideset i tri brodova godišnje između 1652. i 1700. godine, a taj broj se udvostručio u razdoblju između 1715. i 1740. godine. Krajem 17. stoljeća kolonija Cape je bila dovoljno produktivna da izvozi pšenicu u Bataviju, a kako bi se obavljali najteži poslovi u koloniju su dovedeni robovi iz zapadne Afrike.⁵²

Uspostavljanje kolonije Cape predstavlja samo još jedan primjer teritorija na kojem Nizozemska istočnoindijska kompanija uspostavlja kontrolu sukobom s lokalnim stanovništvom, njihovim porobljavanjem ili deportacijom na druge trgovačke ispostave. Međutim, većinu svojih trgovačkih veza i uspostava kompanija će postići na manje nasilan način kao što će biti prikazano u daljnjem tekstu uspostavom Batavije ili diplomatskim vezama s Kinom i Japanom.

4.4. USPOSTAVA GLAVNOG SJEDIŠTA U BATAVIJI

Prvih dvadeset godina svog postojanja istočnoindijska kompanija nije poslovala profitabilno u onoj mjeri kojoj se nadala. Nezadovoljavajući rezultati odražavali su manjak organizacije na azijskom tržištu te snažno fokusiranje na vojne umjesto na tržišne aspekte. Naime, povelja kompanije koja je detaljno opisivala način organizacije i poslovanja unutar kompanijine središnjice u Europi takve upute nije sadržavala za administrativne strukture u Aziji. Upute za djelovanje su bile jako površne te su se samo odnosile na pravo istočnoindijske kompanije da gradi utvrde, upošljava vojnike i održava diplomatske odnose s azijskim vladarima.⁵³

Iako trgovinska organizacija, fokus kompanije je više bio usmjeren na vojne aktivnosti protiv španjolskih i portugalskih brodova koji su plovili prema Aziji. Drugi problem s kojim su se suočili je bila zasićenost tržišta paprom kojega su u Europu uvozili i Portugalci iz Indije i Kompanija iz indonezijskog Aceha. Bilo je potrebno implementirati novi pristup kojega je predložio admiral Cornelis Matelieff de Jonge 1608. godine, a on se odnosi na konačno uspostavljanje stalnog administrativnog središta u Aziji koje će također služiti kao glavna luka i skladište za dobra namijenjena prodaji u Europi.⁵⁴

⁵² Israel 1998., 938.

⁵³ Balk, Dijk, Kortlang 2007., 23. – 24.

⁵⁴ Gelderblom, Jong, Jonker, 2013., 1059. – 1060.

Novo sjedište uspostavljeno je 30. svibnja 1619. godine u Jakarti koja je postala ne samo administrativno i upravno središte Nizozemske istočnoindijske kompanije u Aziji, već i glavna luke i skladište za sva dobra koja su iz azijskih zemalja izvezena u nizozemske gradove. Glavnu ulogu preuzima guverner – general Jan Pieterszoon Coen koji je i uspostavio sjedište u Jakarti.⁵⁵ Coen je čak i predložio ime „Novi Hoorn“ prema rodnome gradu, ali se Vijeće Sedamnaestorice ipak odlučuje za ime Batavija, koje je budilo osjećaj pripadnosti ujedinjenom narodu kojeg veže ista prošlost. Batavija se ubrzano razvila u najveću europsku multikulturnu vojnu, mornaričku i trgovačku bazu u Aziji koju je do 1700. godine naseljavalo oko sedamdeset tisuća stanovnika.⁵⁶ Nizozemci će oblikovati ovaj grad prema primjeru europskih, pa čak i nizozemskih gradova, oponašajući administrativnu, civilnu i vojnu arhitekturu. U središtu Batavije nalazila se moćna utvrda koja je predstavljala sjedište kompanije, dok je čitav grad ispresijecan kanalima, imitirajući amsterdamsku arhitekturu.⁵⁷

Upravljačka struktura se sastojala od guverner – generala i Vijeća Azije koje je bilo sačinjeno od devet članova odabranih od strane Vijeća Sedamnaestorice. Zajedno su formirali Visoku vladu čiji je zadatak bio administrativno i ekonomsko upravljanje čitavom azijskom trgovinom uz potporu vlade u Nizozemskoj Republici. Postupno su uvedene i nove funkcije, kao što je Viša komisija koja je nastala 1791. godine kako bi se pobrinula za probleme neovlaštenog korištenja moći ili korupcije koja je sve više dolazila do izražaja. Članovi vlade u Bataviji za koje je ustanovljeno da su krivi za navedena nedjela su vraćeni u Nizozemsku odakle im se sudilo. Nekoliko godina kasnije čak je ustanovljen i Ured za reviziju koji je trebao nadgledati troškove i prihode. Batavija je također imala i svoje vlastito sudsko tijelo koje se brinulo za provođenje zakona među članovima istočnoindijske kompanije i njenim podanicima.⁵⁸ Kao glavni zakonodavni kodeks prema kojemu se vršila vlast nad zauzetim teritorijima sastavljen je 1642. godine Batavijski statut.⁵⁹

⁵⁵ Balk, Dijk, Kortlang, 2007., 23.

⁵⁶ Israel 1998., 323. – 324.

⁵⁷ Ward 2009., 93.

⁵⁸ Balk, Dijk, Kortlang, 2007., 61. - 70.

⁵⁹ Sirks 1993., 106.

4.5. DIPLOMATSKI ODNOSI S KINOM I JAPANOM

Tržište na Dalekom istoku obuhvaćalo je odredišta oko Južnog kineskog mora kao što su Patani, Siam, Vijetnam, Tajvan s Korejom i Japan kao najudaljenija točka istočnoazijske trgovinske mreže. Kompanijina očekivanja za ovo tržište su bila velika, toliko da je predviđeno da će trgovina svilom biti dovoljna za financiranje cjelokupne trgovine s Azijom. Naravno, potencijal ovoga tržišta nije primijetila samo istočnoindijska kompanija. Prve europske zemlje koje su uspostavile vezu s lukama Južnog kineskog mora su dakako bile Portugal i Španjolska, a osim njih konkurenti su također bili i kineski trgovci koji su razmjenjivali robu direktno s Indonezijom i Malezijom.⁶⁰

Nizozemska prekomorska ekspanzija na istočnoazijsko područje započinje dvadesetih godina 17. stoljeća i kao što je to bio slučaj s indonezijskim tržištem, bilo je potrebno prvo istjerati europsku konkurenciju. Unatoč pokušajima preuzimanja španjolskih trgovačkih ispostava na Filipinima i Manili, kompanija nije mogla nadvladati Španjolce koji su bili vojno nadmoćniji na ovim prostorima. Osim toga, njihova trgovinska veza s Meksikom iz kojega su dopremali zlato na kinesko tržište bila je od velike važnosti lokalnim trgovcima koji su bili spremni pomoći Španjolskoj protiv nizozemskih nasrtaja. Međutim, kompanija će imati puno više uspjeha u uklanjanju Portugala i preuzimanju njihovih trgovačkih mreža kao što je to bio slučaj s japanskom ispostavom na Dejimi koju su osvojili 1639. godine, te dvije godine kasnije s ispostavom u Melaki. Gubitkom ove pozicije, Portugalci će zauvijek izgubiti stabilno uporište u jugoistočnoj Aziji dok će Nizozemci, koji će uz pomoć nove ispostave imati nadzor nad čitavim Malajskim tjesnacem, postati vodeća europska pomorska sila nad ovim prostorima.⁶¹

Kako bi proširili svoju trgovinsku mrežu, Nizozemci već 1609. godine uspostavljaju ugovor s Japanom koji je inače trgovao samo s Portugalom i Kinom. Kako bi odgovorili na visoku potražnju u Japanu za kineskom svilom, Nizozemci 1624. godine uspostavljaju bazu za izradu svile na Tajvanu nazvanu Utvrda Zeelandia. Iako nije bila visoko profitabilna radi gusarenja koje je ometalo rutinsku trgovinu i radi japanskih trgovaca koji su bili dorasli konkurenti, nova trgovinska mreža s Japanom je funkcionirala sve do 1629. godine kada šogun Iemitsu uvodi embargo na trgovinu koji će trajati sve do 1633. godine. Te iste godine uspostavljena je nova

⁶⁰ Parthesius 2010., 42.

⁶¹ Blusse 1996., 61. – 62.

trgovinsku veza sa Siamom koji će uz Japan, Bataviju, Indiju i Tajvan postati nova nizozemska baza za trgovinu među azijskim zemljama.⁶²

Odnos između Nizozemske istočnoindijske kompanije i Japana pokazuje izrazito zanimljivu dinamiku između europske i azijske sile koja je unatoč svojim usponima i padovima potrajala više od dva stoljeća. Iako je od 1640. godine za vrijeme Tokugawa šogunata nastupila potpuna izolacija Japana koja je potrajala sve do sredine 19. stoljeća Nizozemska je bila jedina europska zemlja koja je u to vrijeme mogla nastaviti direktnu trgovinu s umjetnog otoka Dejima kraj Nagasakija koji je originalno bio izgrađen za portugalske trgovce. Naime, Nizozemska je sačuvala svoju privilegiju trgovanja jer, za razliku od Portugala, nije slala kršćanske misionare što će nakraju i dovesti do edikta iz 1639. godine kojim završava svaki odnos između Portugala i Japana.⁶³

Postupno, kompanija stječe veliku ekonomsku snagu kroz svoj položaj u Japanu iz kojega je izvozila srebro, bakar i zlato, a uvozila svilu koja se izrađivala na Tajvanu. Njihova trgovina bila je ograničena samo na maleni otok Dejimu kako bi se limitirao kontakt s ostalim stanovnicima Nagasakija. Šogunova pravila bila su rigorozna, nikome nije dozvoljeno da uđe ili izađe sa otoka bez njegova dopuštenja, čuvari su sprječavali bilo kakav doticaj s lokalnim stanovništvom. Nitko osim Nizozemaca nije mogao boraviti na otoku, nisu smjeli imati oružje ili biti pokapani na japanskom tlu.⁶⁴ Unatoč tome kompanija je uspješno poslovala s Japanom osim kratkog razdoblja između 1629. i 1633. godine kada su bili u sukobu s japanskim vlastima radi Tajvana. Gotovo 88 posto svile koja je uvezena u izoliranu zemlju dolazila je iz kompanijine ispostave na Tajvanu. Osim svile, kompanija je također uvozila i kožu, sandalovinu, šećer i začine dok će glavni izvozni proizvod, kao što je prethodno bilo rečeno, ostati plemeniti metali.⁶⁵

Trgovanje s Kinom će se ipak pokazati malo teže nego što je bio slučaj s Japanom. Nakon što im je odbijena zamolba da izgrade ispostavu na Penghu otoku 1623. godine, kompanija će voditi stalne ratove sve do 1662. godine kada dolazi do promjene u kineskoj vladajućoj dinastiji što će nakraju rezultirati gubitkom Tajvana. S istim problem kompanija će se suočiti u Kambodži gdje je imala uspostavljenu bazu od 1637. godine. Nakon dolaska mladog princa Ramathipothiea kojemu su portugalske vlasti pomogle da se dočepa trona 1642. godine, odnos

⁶² Van Dyke 1997., 48. - 51.

⁶³ Goodman 2000., 1. – 8.

⁶⁴ Goodman 2000., 18. – 24.

⁶⁵ Blusse 1996., 64 – 66

prema Nizozemcima će postati gotovo neprijateljski što će i kulminirati sukobom iz kojega će kompanija izvući deblji kraj.⁶⁶

Unatoč činjenici da će nadvladati gotovo sve veće konkurente s jugoistočnog azijskog tržišta, istočnoindijska kompanija nikada neće posjedovati svoj vlastiti teritorij u tim regijama osim Tajvana. Kao rezultat toga, za razliku od Batavije, Ambona ili Banda otočja Nizozemci nikad neće moći uspostaviti monopol ili monopson nego će svu trgovinu provoditi ograničeno, oslanjajući se samo na ustupke suverena kojemu će glavni motiv biti ili vlastita zarada ili izvoz proizvoda svoje zemlje. U ovom slučaju bilo je potrebno prilagoditi politiku sukladno zemlji s kojom želi stupiti u kontakt kako bi mogla uspješno sudjelovati u trgovini koja će nekad završiti uspjehom, ali nekad i neuspjehom.⁶⁷

5. OPADANJE MOĆI KOMPANIJE I NJEN KONAČAN PAD

5.1. ČIMBENICI KOJI ĆE POTAKNUTI STAGNACIJU

NIZOZEMSKE PREVLASTI U AZIJI

Većina autora se slaže da je kompanija doživjela svoj vrhunac 1670- tih godina nakon čega započinje postepeno opadanje moći na azijskom i europskom tržištu. Ovakav pad je pokrenulo više čimbenika na koje kompanija nije više mogla utjecati nikakvim mjerama, ali će proći još dugo vremena do njenog konačnog kraja.

Stagnacija se osjetila na azijskom tržištu počevši od 1680. godine kada se trgovačka mreža više nije širila dalje, a od 18. stoljeća se počela smanjivati. Nakon gubitka Tajvana 1662. godine kompanija je uspjela zamijeniti kinesku proizvodnju svile sa Bengalom kako bi nastavila trgovinu s Japanom. Međutim do problema dolazi uvođenjem jakih restriktivnih mjera koje su bile usmjerene na kontrolu i ograničavanje vanjske trgovine.⁶⁸ Neprekidni odljev metala utjecao je na promjenu novčane vrijednosti u Japanu stoga je šogun donio niz mjera koje su zabranjivale izvoz srebra, te je kompanija morala prijeći na trgovanje zlatom. Tada je radi prevelikog odljeva zlata šogun odlučio povećati cijene zlata, ali uz fiksne cijene uvozne robe što je dodatno umanjilo profit kompanije i prisililo je na uvoz zlata iz Europe. Do 1752. godine Japan u

⁶⁶ Charles River Editors 2017., 43.

⁶⁷ Blusse 1996., 63 – 64.

⁶⁸ Glamann 1981., 63.

potpunosti uvodi zabranu na izvoz zlata te je kompaniji preostala samo trgovina bakrom koja je učinila trgovinsku razmjenu s Japanom potpuno neprofitabilnom za Nizozemsku. Dapače, održavajući ispostavu na Dejimi i radnu snagu, uključujući i trošak plovidbe kompanija je gubila novac brže nego što ga je zarađivala.⁶⁹

Sredinom 18. stoljeću pomalo počinje jačati utjecaj Engleske istočnoindijske kompanije u Kini koja je također zauzela neka od važnijih trgovačkih ispostava na Indijskoj obali, dok je Nizozemska istočnoindijska kompanija svedena samo na indonezijski arhipelag i Cejlon odakle je i započela svoje djelovanje početkom 17. stoljeća.⁷⁰ Razlog tome nalazi se u promjeni obrasca potražnje za azijskim proizvodima u Europi koja nije više pokazivala veliki interes za začinima i svilom, već za pamukom, čajem i kavom, proizvodima koji su se nalazi u regijama gdje kompanija nije imala svoje ispostave. U ovakvim promijenjenim okolnostima Nizozemska istočnoindijska kompanija je pokazala mnogo manje elastičnosti i spremnosti na promjenu, za razliku od Engleske i Francuske koje su sve svoje snage preusmjerili na novo traženu robu. Primat nad trgovinom je polako sve više počeo izmicati iz ruku kompanije koja se nije mogla nositi s povećanom konkurentnosti.⁷¹

Propast nije bila samo rezultat vanjskih, već i unutarnjih čimbenika koje su dodatno narušavale ionako već krhko stanje kompanije. S obzirom na kompanijine ispostave raštrkane po čitavoj Aziji, bilo je potrebno omogućiti veliki broj vojne snage koja će održavati mir na području ili kao što je guverner – general Coen jednom rekao : “ Ne može se trgovati bez rata, ni ratovati bez trgovine“. Protivnika je bilo mnogo, od europskih sila do lokalnih vladara što dovodi do jedne paradoksalne situacije u kojoj će veličina kompanije, to jest raširenost njenih trgovačkih ispostava dovesti do njene propasti. Nedovoljno radne snage i pad produktivnosti rezultirao je nečemu što se može okarakterizirati kao rast bez profita. Daleko od nadzora Vijeća Sedamanestorice, službenici u Bataviji počinju sve više podlijevati korupciji i prijevarama.⁷²

Kraj se počinje nazirati i u financijama koje su se opasno strmoglavile sredinom 18. stoljeća. Procjenjuje se da je vrijednost kompanije 1780. godine iznosila oko sedamdeset i četiri milijuna nizozemskih guldena s dvadeset i osam milijuna vrijednosti u brodovima i inventaru te četrdeset i šest milijuna u vrijednosti trgovačkog fonda i zaliha u Europi. Međutim, dug je već tada iznosio oko šezdeset i dva milijuna nizozemskih guldena i on će se dodatno povećati 1784.

⁶⁹ Vries 1997., 435. – 436.

⁷⁰ Nijman 1994., 220.

⁷¹ Israel 1998., 940.

⁷² Kroef 1948., 118. – 119.

godine početkom Četvrtog anglo – nizozemskog rata. Britanske snage su napale ne samo ispostave u Europi nego i u Aziji, eliminirajući gotovo pola nizozemske flote. Ovaj poraz je nadodao još trošak od četrdeset i tri milijuna nizozemskih guldena na već postojeći dug koji je dodatno potkopao kompaniju. Vijeće Sedamanestorice više nije moglo utjecati na situaciju koja je postala nepopravljiva. Vlasništvo nad kompanijom će biti preneseno 1. ožujka 1796. godine na Batavsku Republiku odakle će se službeno ugasiti nakon isteka povelje 31. prosinca 1799. godine.⁷³

6. ZAKLJUČAK

Nizozemska istočnoindijska kompanija će svakako ostati zapamćena kao jedan od najvažnijih sudionika europske prekomorske ekspanzije u novom vijeku, natječući se čak s većim silama kao što su to Španjolska ili Engleska. Njezin razvitak biti će okarakteriziran kao čudo što je i sasvim razumljivo, s obzirom da je iznikla iz sedam relativno mladih nezavisnih provincija koje se po površini ili broju stanovnika nisu mogle ni mjeriti s mnogo većim državama i kraljevstvima. Ipak, Ujedinjene provincije će stvoriti kompaniju čije će ime biti poznato i u najudaljenijim zemljama Dalekog istoka. Ono što sam nastojala prikazati u ovom radu je da uspon Nizozemske istočnoindijske kompanije nije nikakvo čudo ili igra sudbine, već pomno isplanirani korak, pokrenut unutarnjim i vanjskim čimbenicima.

Sposobnost vodećih ljudi u Republici da procijene ne samo političku, nego i ekonomsku situaciju te da popune pukotinu koja je nastala na prekomorskom tržištu, iskustvo u trgovini s europskim zemljama, priljev trgovaca iz Antwerpa i ostalih krajeva Europe samo su neke od čimbenika koje su utjecale na razvoj i ekspanziju trgovine. Kompanije su prvo zasebno nastupile na tržištu što se dokazalo pogrešnim, stoga je bilo potrebno naći dovoljnu motivaciju koja će ujediniti manje trgovačke kompanije, pogotovo u trenutku kada je Španjolska gubila rat. Naravno, ta motivacija je pronađena u profitu, dovoljno da motivira ne samo velike sudionike, nego i stotine običnih stanovnika da ulože svoje novce u zajednički poduhvat kojem je uspjeh zagarantiran. Nova ujedinjena kompanija preuzima koncept poslovanja od Engleza i taj isti koncept modelira prema svojim potrebama, te dolazi do prototipa današnjih društava sa ograničenom odgovornošću.

⁷³ Charles River Editors 2017., 56.

Nizozemska Republika je oduvijek bila merkantilistička zemlja i taj duh ju je odveo do najudaljenijih kutaka svijeta kao što je Japan ili Tasmanija. Međutim, taj isti merkantilistički duh prouzrokovao je mnoge okrutne događaje, ubojstva, zarobljavanje čitavih plemena kao što je već prije predloženo primjerom Banda otočja. Ako nije mogla pristupiti željenom dobru dogovorom koji je u čestim situacijama bio izrabljivački ili nepošten, kompanija je posegnula nasilju i gusarenju kao i kod mnogih drugih primjera u povijesti. Osim nasiljem i stjecanjem monopola, trgovačke veze su se također uspostavljale diplomatskim putem kao što je bio slučaj s Japanom koji će donijeti najviše profita kompaniji, ali će u jednu ruku biti također zadužen za njen pad.

Nakon više od pola stoljeća uspješne trgovine, Nizozemska istočnoindijska kompanija je naišla na probleme s kojima se nije mogla snositi. Stupovi koji su držali trgovinu s Azijom naglo se počinju urušavati krajem 17. stoljeća kada prestaje trgovina s Kinom i Japanom. Tržište preuzimaju engleska i francuska kompanija koje su se mogle snositi s promjenom potražnje, dok se nizozemska kompanija pomalo gasi, opterećena ratovima u Republici i ogromnim dugovima. Ipak, ono što će kompanija ostaviti u naslijeđe sve do dan danas je njeno ime kao sinonim za poduzetnički duh i tragove prošlosti kao dokaz o utjecaju male europske države na gotovo cijelu obalu Azije.

7. POPIS LITERATURE

Balk, Louisa. Dijk, Frans van. Kortlang, Diederick. Koenders, Pieter. *The Archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)*. Brill. Leiden 2007.

Basset, K. D. „ The 'Amboyna Massacre' of 1623 „, *Journal of the Southeast Asian History* Vol. 1, 2 (1960). 1. – 19.

Blusse, Leonard. „ No Boats to China. The Dutch East India Company and the Changing Pattern of the China Sea Trade, 1635-1690 „, *Modern Asian Studies* Vol.30, 1 (1996), 51. – 76.

Borschberg, Peter. „ Hugo Grotius, East India Trade and the King of Johor“. *Journal of the Southeast Asian Studies* Vol. 30, 2 (1999). 225. – 248.

Borschberg, Peter. „ The Seizure of the Sta. Catarina Revisited: The Portuguese Empire in Asia, VOC Politics and the Origins of the Dutch-Johor Alliance (1602-c.1616) „, *Journal of the Southeast Asian Studies* Vol. 33, 1 (2002). 31. – 62.

Bruijn, Jaap. „ Between Batavia and the Cape: Shipping Patterns of the Dutch East India Company „, *Journal of Southeast Asian Studies* Vol.11, 2 (1980). 251. – 265.

Charles Rivers Editors. *The Dutch East India Company: The History of the World's First Multinational Corporation*. CreateSpace Independent Publishing Platform 2017.

Derks, Hans. „ The ' Violent Opium Company ' (VOC) in the East „, U: *History of the Opium Problem*. Brill. Leiden 2012.

Edmundson, George. *History of Holland*. Cambridge University Press. London 1922.

Gaastra, Femme S.. „ The Dutch East India Company a Reluctant Discoverer “. *The Great Circle* Vol. 19, 2 (1997). 109. – 123.

Gelderblom, Oscar. Jong, Abe de. Jonker, Joost. „ The Formative Years of the Modern Corporation: The Dutch East India Company VOC, 1602 – 1623. *The Journal of Economic History* Vol.73, 4 (2013). 1050. – 1076.

Glamann, Kristof. *Dutch – Asiatic Trade 1620 – 1740*. Martinus Nijhoff. Den Haag 1981.

Goodman, Grant. *Japan and the Dutch 1600 – 1853*. Curzon Press. Cornwall 2000.

Israel, Jonathan. *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness, and Fall, 1477-1806*. The Oxford History of Early Modern Europe. Oxford: Clarendon Press 1998.

Ittersum, Martine Julia. „ Hugo Grotius in Context: Van Heemskerck's Capture of the "Santa Catarina" and its Justification in "De Jure Praedae" (1604—1606)“. *Asian Journal of Social Science* Vol. 31, 3 (2003). 511. – 548.

Kennedy, James C.. *A Concise History of the Netherlands*. Cambridge University Press. Cambridge 2017.

Kroef, Justus Van. „ The Decline and Fall of the Dutch East India Company „. *Historian* Vol.10, 2 (1948). 118. – 134.

Loth, Vincent. „, Pioneers and Perkeniers: The Banda Islands in the 17th century „. *Cakalele* Vol. 6, (1955). 13. – 35.

Nijman, Jan. „, The VOC and the expansion of the world – system 1602 – 1799 „. *Political Geography* Vol.13, 3 (1994), 211. – 227.

Parthesius, Robert. *Dutch Ships in Tropical Waters : The Development of the Dutch East India Company (VOC) Shipping Network in Asia 1595-1660*. Amsterdam University Press. Amsterdam 2010.

Rowen, Herbert H. (ur.). *Low Countries in Early Modern Times*. Palgrave Macmillan. London Basingstoke 1972.

Schnurmann, Claudia. „, Wherever profit lead us, to every sea and shore...: the VOC, the WIC, and Dutch methods of globalisation in the seventeenth century „. *Renaissance Studies* Vol. 17, 3 (2003). 495. – 493.

Sirks, A. J. B. „, An incident in the history of the Dutch East India Company „. *The Journal of Legal History* Vol.14, 2 (1993), 106. – 126.

State, Paul F.. *A Brief History of the Netherlands*. Facts On File Publishing. New York 2008.

Van Dyke, Paul. „, How and Why the Dutch East India Company Became Competitive in Intra-Asian Trade in East Asia in the 1630s “. *Itinerario* Vol. 21, 3 (1997). 41. – 56.

Vieira, Monica Brito. „, Mare Liberum vs. Mare Clausum: Grotius, Freitas, and Selden's Debate on Dominion over the Seas „, *Journal of the History of Ideas* Vol. 64, 3 (2003). 361. – 377.

Vries, Jan de. *The first modern economy: success, failure, and perseverance of the Dutch economy, 1500 – 1815*. Cambridge University Press. New York 1997.

Ward, Kerry. *Networks of Empire: Forced Migration in the Dutch East India Company*. Cambridge University Press. Cambridge 2009.

Welie, van Rik. „, Slave Trading and Slavery in the Dutch Colonial Empire: A global Comparison „, *New West Indian Guide* Vol. 82, 1/ 2 (2008). 47. – 96.

SAŽETAK

Nizozemska istočnoindijska kompanija, jedna od najvećih prekomorskih kompanija 17. stoljeća, nastaje 20. ožujka 1602. godine kao rezultat ujedinjenja šest konkurentskih kompanija koje će zajedničkim snagama nastupiti na azijskom tržištu i pokoriti portugalski monopol nad trgovinom začina. Kompaniji je od strane nizozemske vlade odobreno pravo na monopol u trgovanju sa zemljama istočno od rta Dobre Nade, pravo na proglašavanje ratova i primirja, te pravo na diplomaciju s istočnim vladarima. Uspješnost Nizozemske istočnoindijske kompanije postati će očita već u prvoj polovici sedamnaestog stoljeća. U samo četrdesetak godina nakon formiranja postaviti će se kao opasni konkurent Portugalu na tržištu začina, osigurati će značajan udio u indonezijskoj trgovini začina i povećati će svoju sferu utjecaja na skoro svaku luku u Aziji. Kompanija će postati prototip današnjih modernih društava s ograničenom odgovornošću. Takav način organiziranja omogućiti će uspješnu prekooceansku trgovinu i minimizirati će rizik od novčanog gubitka u slučaju neuspjeha ekspedicije. Tijekom čitavog postojanja kompanija je poduzela preko četiri tisuće i osamsto ekspedicija, ploveći sa više od milijun ljudi preko Indijskog oceana. Bila je intenzivnije uključena u unutarazijsku trgovinu nego bilo koja druga kompanija, te je postala najvažniji posrednik za razmjenu zlata i srebra diljem Azije u 17. stoljeću. Osim trgovanja na europskom kontinentu, kompanije je izvozila i bengalski opijum u Bataviju, kineski porculan u Cejlon, cejlonski čaj i slonovaču u Indiju, indijski tekstil na indonezijska otočja te indonezijske začine na Filipine. Ubrzo nakon što je doživjela svoj vrhunac 1670-tih godina, započinje postepeno opadanje moći uzrokovano stagnacijom s kineskim i japanskim tržištem, promjeni potražnje na europskom tržištu, jačanju konkurencije i problemima unutar Nizozemske Republike. Kompanija će službeno prestati postojati nakon isteka povelje 31. prosinca 1799. godine.

Ključne riječi : Amsterdam, prekooceanska trgovina, monopol, Coen, Batavija, Dejima, Banda otoci, Engleska istočnoindijska kompanija

DUTCH EAST INDIA COMPANY

ABSTRACT

One of the largest overseas companies of the 17th century, the Dutch East India Company, was formed on March 20, 1602 as a result of the unification of six competing companies. Together, they would join forces in the Asian market and conquer the Portuguese monopoly in spice trade. The company was granted by the Dutch governments the right to impose a monopoly in trade with all the countries east of the Cape of Good Hope, the right to declare wars and truce, and the right to negotiate diplomacy with the eastern rulers. The success of the Dutch East India Company will become apparent as early as the first half of the seventeenth century. In just forty years after its formation, it will position itself as a serious competitor to the Portuguese in the spice market, it will ensure a significant share in Indonesian trade and will increase its sphere of influence on almost every port in Asia. The company will become the prototype of today's modern limited liability companies. This type of organizing will enable successful overseas trade and minimize the risk of monetary loss in case of expedition failure. Throughout its existence, the company has undertaken over four thousand and eight expeditions, carrying a total of about one million people across the Indian Ocean. Dutch East India Company was more intensively involved in intra-Asian trade than any other company, and soon became the most important intermediary for the exchange of gold and silver throughout Asia in the 17th century. In addition to trading with the Europe, the company also exported Bengali opium to Batavia, Chinese porcelain to Ceylon, Ceylon tea and ivory to India, Indian textiles to the Indonesian islands and Indonesian spices to the Philippines. Shortly after it reached its peak in the 1670s, a gradual decline in power began, caused by stagnation with the Chinese and Japanese markets, changing demand in the European market, increasing competition, and problems within the Dutch Republic. The company would officially cease to exist after expiration of charter on December 31, 1799.

Keywords: Amsterdam, overseas trade, monopoly, Coen, Batavia, Dejima, Banda Islands, English East India Company

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Andrea Bešlić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog pristupnika Povjesti i filozofije izjavljujem da je ovaj završni/diplomski rad rezultat isključivo mogega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio završnoga/diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnoga/diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 15. 09. 2020

Potpis

Andrea Bešlić

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOGA/DIPLOMSKOGA RADA (PODCRTAJTE
ODGOVARAJUĆE) U DIGITALNI REPOZITORIJ FILOZOFSKOGA FAKULTETA
U SPLITU**

Student/Studentica: Andrea Bešlić

Naslov rada: Nizozemska istočnoindijska kompanija

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Vrsta rada: Završni rad

Mentor/Mentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): dr. sc. Josip Vrandečić

Sumentor/Sumentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime):

Članovi Povjerenstva (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): dr. sc. Marko Troglić, doc. dr. sc. Marko Rimac

Ovom izjavom potvrđujem da sam autorica predanoga završnoga/diplomskega rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

☒ a) u otvorenom pristupu

b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a

c) dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašemu ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: Split 15.09.2020

Potpis studenta/studentice: Bešlić Andrea